

Галина КАРПІНЧУК

аспірантка Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України

ВНЕСОК МИХАЙЛА НОВИЦЬКОГО У ДОСЛІДЖЕННЯ МИСТЕЦЬКОЇ СПАДЩИНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА (1940–1960)

Анотація. Розкрито внесок М. Новицького у дослідження мистецької спадщини Т. Шевченка, встановлено його роботу над повним зібранням творів поета в 10 т. (1939-1964). Працюючи над виданням, М. Новицький атрибутував близько тридцяти творів Шевченка-художника, серед яких портрети М. Луїна, Й. Рудзинського, рисунки “На лекції з анатомії”, “Шхуна “Костантин” на ремонті”, “Шхуни біля укріплення Косарал”, начерки “Портрет юнака. Руки”, “Рука з чохлам для ківера”, зарисовки на сторінках рукописної збірки “Три літа” та ін.

Ключові слова: портрети, рисунки, начерки, атрибуція, повне зібрання творів Т. Шевченка.

Вивчення і популяризація мистецької спадщини Т. Шевченка розпочались на десятки років пізніше від дослідження літературної спадщини. Перші статті про Шевченка-художника з’явилися у кінці ХІХ століття в журналах: “Киевская старина”, “Искусство и художественная промышленность”, “Рідний край”.

У 1920-30-х рр. найбільший внесок у дослідження мистецької спадщини Т. Шевченка зробив однофамілець М. Новицького — Олекса Новицький, який вперше склав реєстр мистецьких творів Т. Шевченка та підготував том його мистецької спадщини для Повного зібрання творів (далі ПЗТ), який зберігся в сигнальному примірнику (т. VIII, 1932 р.) [1]. 1936 р., як дванадцятий том ПЗТ у 16 т. (Варшава-Львів) вийшла праця Д. Антоновича “Шевченко-маляр” (у радянській Україні ця книжка була під забороною і майже невідома, 2004 р. її підготував до перевидання і надрукував С. Гальченко [2]).

До ювілею Т. Шевченка, 125-річчя від дня його народження, з’явилися мистецтвознавчі праці С. Раєвського, І. Айзенштока, М. Бурачека та ін. У післявоєнний період над-

руковано дослідження Я. Затенацького, П. Говді, С. Таранушенка та ін.

Наприкінці 1940-х рр. розпочалася підготовка до друку 7-10 томів мистецької спадщини Т. Шевченка з ПЗТ: у 10 т. під керівництвом В. Касіяна. До групи науковців, що готували видання, входили: Б. Бутник-Сіверський, Л. Внучкова, М. Мацапура, Г. Паламарчук, Н. Прокопенко, Є. Серета, В. Судак та ін. До участі у виданні запросили і М. Новицького (1892-1964), одного з найавторитетніших на той час шевченкознавців, упорядника понад тридцяти видань творів поета (“Поезія” (1927), “Повне зібрання творів. Т. III. Листування” (1929), “Повне зібрання творів. Т. IV. Журнал” (1927), “Єретик” (1927, 1928), “Наймичка” (1927), “Гайдамаки” (1928) та ін.), автора окремих досліджень біографії Т. Шевченка (“Арешт Шевченка в 1859 р.” (1924), “Шевченко в процесі 1847 р. і його папери” (1925), “До історії арешту Шевченка 1850 р.” (1925), “З листування Т.Г. Шевченка” (1926), “З історії Оренбургського арешту Шевченка” (1929)) та статей текстологічного характеру (“Поема Т. Шевченка “Мар’яна-Черниця” (1924), “До тексту Шевченкового “Кобзаря” (1924) та ін.

Внесок М. Новицького в дослідження життя і творчості Т. Шевченка ще недостатньо вивчено. Очевидно, це зумовлено тим, що вчений був репресований — він, як і більша частина української інтелігенції, відбував покарання за статтею 54-8, 54-10, 54-11 (контрреволюційні дії проти радянської влади). Упродовж 1939-1940 рр., під час війни СРСР із Фінляндією, М. Новицький будував залізницю в східній частині Фінляндії. Згодом, після звільнення у грудні 1941 р., він був прийнятий на роботу в Кожвинський лісокомбінат Молотовської області (Пермська обл. РФ). Від 1942 р. працював вантажником на шахті “Комсомолец” м. Кизел Молотовської обл. Повернувся до Києва тільки 1946 р. і до кінця життя перебував під наглядом спецорганів, про що свідчать документи Центрального державного архіву громадських об’єднань (ЦДАГО) [3, арк. 1-342]. На сьогодні найповніші відомості про літературознавчі праці М. Новицького-біографа й текстолога творів Т. Шевченка вміщено у “Шевченківській енциклопедії” [4, 773-780].

Про окремі наукові здобутки М. Новицького в галузі шевченкознавства писали Б. Кравців, С. Павличко, В. Смілянська, П. Одарченко, С. Білокінь.

Згадки про внесок М. Новицького в дослідження мистецької спадщини є тільки в працях Б. Бутника-Сіверського й В. Касіяна. Мета статті — окреслити роль М. Новицького у вивченні малярських творів Т. Шевченка. Зокрема, його участь у підготовці томів малярської спадщини ПЗТ (1939-1964 рр.).

У процесі підготовки томів мистецької спадщини М. Новицькому було доручено проаналізувати їхній зміст і наповнення. Про це відомо з листа Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР до вченого від 6 листопада 1952 р. за підписом директора М. Рильського: “Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР просить Вас дати розгорнуту фахову рецензію на робочий макет VII-го тому академічного видання “Повного зібрання творів” Т.Г. Шевченка, приділивши у рецензії увагу як питанням науково-дослідного порядку, так і питанням композиції самого матеріалу...” [5, арк. 1]. (Згодом від цього Інституту були подібні листи від 13 серпня 1953 р. та 25 травня 1954 р. з проханням написати рецензії на наступні — восьмий і дев’ятий томи мистецької спадщини Т. Шевченка [6, арк. 2-3]).

Ще в лютому 1952 р. М. Новицький, не маючи київської прописки, був звільнений з роботи й вимушено переїхав до Ніжина, де минуло його дитинство. Тут він зупинився в сестри — Любові Новицької. Про це свідчать рукописні матеріали та лист М. Новицького від 19 листопада 1952 р. до М. Рильського: “Тепер два слова про макет 7-го т. академічного видання. Він зо мною в Ніжині. Працюю коло нього, ходжу до інститутської бібліотеки. На кінець цього місяця роботу закінчу” [7; 8].

Тільки завдяки клопотанням М. Рильського, який тоді був директором Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР і членом редакційної колегії академвидання, М. Новицький повернувся до Києва й до роботи в Державному музеї Т.Г. Шевченка (1954 р.).

Працюючи в музеї, він мав можливість кілька разів бути у

відрядженнях у Петербурзі, де розшукав нові матеріали про художні твори Т. Шевченка доакадемічного періоду, періоду його навчання в натурному класі Академії мистецтв, а також матеріали про окремі портрети роботи художника та малюнки періоду заслання. Як писав дослідник у звіті від 18 жовтня 1954 р. про відрядження, знайдені матеріали “...висвітлюють по-новому хронологію анатомічних малюнків Шевченка, з’ясовують питання з розписами у Великому театрі, з портретом Рудзинського та експедицію в Каратау” [9, арк. 16].

Рецензії вченого на всі ці томи М. Новицький назвав “Замечания на макеты 7, 8, 9 и 10 томов “Полного собрания сочинений Тараса Шевченко” [10]. Із цих матеріалів видно, що Новицький-шевченкознавець мав своє бачення щодо репрезентування малярської спадщини Т. Шевченка. Він вважав, що твори слід подавати за жанрово-хронологічним принципом і передбачав такий поділ: “...живопис — графіка (акварель, рисунок, гравюра, офорти). В середині цього поділу — твори також розташовуються за хронологією” [10, арк. 5]. Як рецензент, він звертає увагу на твори “завершені” і “незавершені” і радить їх подавати відповідно до цього, спочатку завершені малюнки й портрети, а потім — ескізи, начерки, незавершені рисунки.

На думку М. Новицького, такий поділ виправданий тим, що для академічного видання суттєвим є не місце розташування малюнка (альбом, записна книжка, окремий аркуш), а сам художній твір. Твори, систематизовані за жанрами, на відміну від їх послідовного хронологічного розташування, справлятимуть більш цілісне та точне враження про Шевченка-художника й водночас жанрово-хронологічний поділ дозволить зберегти цілісність сприйняття самих малярських і графічних робіт Т. Шевченка.

Відомо, що ПЗТ у 10 т. побудоване за хронологічним принципом (із виокремленим поданням альбомів). М. Новицький відстоював думку розпорошення альбомів, вибравши з них спочатку завершені твори: “За великої кількості ескізів і начерків (особливо у 8 томі!). Завершені картини і рисунки Шевченка губились серед сірих начерків” [7, арк. 130]. (До

речі, принципом, який відстоював М. Новицький, вийшов 7 т. ПЗТ у 12 т., де окремі аркуші з першого альбому, який датується 1840-1842 рр., подані в хронологічному порядку між окремими творами. У результаті такого подання перший альбом Т. Шевченка втратив свою цілісність і основу як джерела творчої лабораторії художника. Восьмий і наступні томи цього видання вже надруковані із збереженням і виокремленням альбомів).

З архівних матеріалів видно, що М. Новицький досить детально й скрупульозно опрацював матеріали томів, що готувалися до друку — прочитав і виправив кожний коментар до мистецького твору. У своїх висновках щодо змісту наукових коментарів вчений відзначив їхню надмірну формальність і шаблонність, а також перенасиченість цитатами. Він радив: "... в кожній примітці має бути щось своє ... тільки механічна сукупність даних не може характеризувати чогось, переказ чужих слів не може замінити власної думки" [11, арк. 14].

Найбільше зауважень у М. Новицького було до коментарів мистецьких творів Т. Шевченка періоду заслання (1847-1857 рр.). Так, рецензуючи 8-й том, він виявив неточності у визначенні маршруту першого й другого плавання експедиції О. Бутакова в Аральському морі, а також періоду перебування його на о. Косарал, що привело до помилкового датування окремих творів. Це сталося тому, що дослідники використовували карту Л. Берга 1907 р., а не карту Аральського моря (1850 р.), укладену О. Бутаковим. Карта Л. Берга 1907 р. не дала можливості точно простежити всі місця, які відвідав Т. Шевченко, оскільки відтоді змінилися контури самого Аральського моря.

Саме за порадою М. Новицького як основу для датування творів Т. Шевченка, виконаних під час його перебування в Аральській описовій експедиції, було використано праці О. Бутакова та О. Макшеева [12; 13]. Сам М. Новицький, як свідчать матеріали 8-10 тт., атрибутував 28 мистецьких творів Т. Шевченка та підготував до них коментарі.

З рецензії видно, що М. Новицький звернув також увагу на альбом Т. Шевченка 1845 р. У коментарях до його окремих малюнків він знайшов помилки (його поправки є в текстах

коментарів до таких творів: “Автопортрет” (олівець, 1845 р.), “Кам’яний хрест св. Бориса” (акварель, 1845 р.), “Вознесенський Собор в Переяславі” (акварель, 1845 р.), “В Густині. Церква Петра і Павла” (акварель, 1845 р.), “Михайлівська церква в Переяславі” (акварель, 1845 р.) та ін. У цьому альбомі увагу М. Новицького привернула зарисовка під назвою “Портрет невідомого” (начерк, олівець, н. р. квітня, 1845, № 217). М. Новицький висловив думку, що тут зображений сам Т. Шевченко, тобто — це автопортрет художника. Цю атрибуцію в попередньому виданні не було враховано, а взята вона до уваги в останньому виданні ПЗТ у 12 т. (т. VIII, № 140) з уточненням дати — 10-20 серпня 1845 р.

Під час роботи над ними йому вдалося атрибутувати окремі твори (встановити техніку виконання, назву, датування, місце виконання, історію побутування). Зокрема, М. Новицький з’ясував, що в 7-му томі була пропущена ілюстрація пером, виконана на другому аркуші рукопису поеми “Мар’яна-черниця” [7, арк. 55].

На його думку, автором акварельного портрета невідомого (1837-1838 рр.) є П. Соколов, а не Т. Шевченко. Він аргументував це тим, що на творі добре прорисовані деталі (кисті рук, нігті на пальцях), погляд портретованого з блиском у очах. Така манера, зазначив учений, не була властива пензлю Т. Шевченка. Не погодився М. Новицький і з датуванням роботи: “Хронологічна дата під портретом 1837-1838 поставлена, звичайно, за здогадом...” [10, арк. 16]. Цей твір до ПЗТ у 10 т. не ввійшов.

М. Новицький також встановив, що Т. Шевченко не є автором портрета М. Гоголя. Ця робота як його твір 1839-1840 рр. уперше репродукована в газеті “Литературное наследство” (1935 р., № 19-21). Дослідник зазначив, що техніка письма та підпис автора не належать Т. Шевченкові [10, арк. 21-22]. Цю атрибуцію М. Новицького відзначив В. Касіян: “За стилем і шляхом наукової експертизи підпису М. Новицький довів, що портрет М. Гоголя є звичайною фальшивкою” [14, 41].

Значну частину рецензій М. Новицького присвячено малюнкам Т. Шевченка періоду заслання. М. Новицький, який

добре знав працю “Дневные записки плавания А.И. Бутакова на шхуне “Константин” для исследования Аральского моря в 1848-1849 гг.” висловив припущення, що на рисунку “Група казахів та учасників експедиції на березі Аральського моря” зображено нараду О. Бутакова з аксакалами (старійшинами) (т. VIII, № 123), про яку начальник Аральської описової експедиції писав батькам від 4 січня 1849 р. Це припущення було враховане в коментарях попереднього й нинішнього академвидання ПЗТ у 12 т. (т. IX). На основі записки від 30 квітня 1849 р. О. Бутакова до В. Обручова М. Новицький встановив дату виконання рисунка “Шхуна “Костянтин” на ремонті” (т. VIII, № 43). Його атрибуція врахована і в ПЗТ у 12 т. (т. IX).

М. Новицький вважав, що робота під назвою “Шевченко малює товариша” була виконана під час експедиції в гори Каратау влітку 1851 р., і на ній зображений Т. Шевченко та Людвіг Турно. У ПЗТ у 10 т. цей твір атрибутований періодом перебування Т. Шевченка в Аральській описовій експедиції (№ 12), у ПЗТ у 12 т. твір подано під назвою “Серед товаришів” з датою липень-серпень 1851 р.

М. Новицький уточнив датування виконання Шевченкової серії ілюстрацій до видання М. Полевого “История князя Италийского, графа Суворова-Рымнического, генералиссимуса российских войск”, які вважалися о виконаними 1843 р. Дослідник встановив, що Т. Шевченко розпочав працювати над ними ще 1842 р., оскільки малюнки друкувалися окремими випусками. Перший випуск “Истории Суворова...” надійшов у продаж 21 грудня 1842 р., другий — 18 березня 1843 р., третій — наприкінці липня того самого року. Очевидно, що до випусків кожного з видань рисунки мали бути готові, бо на їхнє гравірування необхідний був час. Про те, що перші роботи Т. Шевченка мали бути виконані ще до 1 серпня 1842 р. свідчить, як зауважує М. Новицький, і лист В. Семененка-Крамаревського до Т. Шевченка, датований літом 1842 р., де зазначено: “Все эти рисунки должны быть готовы к 1-му числу августа непременно” [15, 15]. Упорядники ПЗТ у 10 т. врахували це зауваження вченого й датували малюнки на підставі

його аргументів (т. VII, № 40-71). Однак, у коментарях не вказано, хто є автором цієї атрибуції. Датування було уточнено в ПЗТ у 12 т. Тут серія ілюстрацій Т. Шевченка до “Історії Суворова” датується 1841-1842 рр. (т. VII).

М. Новицький також працював над атрибуцією портретів роботи Т. Шевченка — Миколи Луніна та Йосипа Рудзинського.

Перший портрет був відомий як “Портрет Луніна” без встановлення особи портретованого. У другому випуску “Малюнків” (СПб., 1914 р.) він репродукований із таким коментарем: “Портрет п. Луніна, убраний у форменну одіж, з зачісками романтичної пори. Музей Олександра III в Петербурзі. Акварель. Підпис: 1838 р. Т. Шевченко” [16, 5]. Його ім’я та по-батькові М. Новицький встановив на підставі визначення форми та орденів за адрес-календарем (1838 р.) і “Списком кавалеров російських імператорських, и царских орденов всех найменованый за 1843 г. (СПб, 1844, ч. 4). Шевченкознавець з’ясував, що тільки Микола Лунін був нагороджений орденом Анни першого ступеня, який зображений на одязі портретованого. “Неужели это простая случайность, чтобы все, начиная от орденов вплоть до двух пуговиц на обшлагах мундира совпадало со всем тем, что мы имеем на портрете у Шевченко?”, — зауважував дослідник [17, арк. 4-5].

Олійний портрет Йосипа Рудзинського 1845 р. (т. VII, № 112) М. Новицький атрибутував також за військовим мундиром і нагородами, зображеними на рисунку. Він з’ясував, що Й. Рудзинський — ротмістр, син Крелевецького повітового лікаря Федора Рудзинського, нагороджений за участь у турецькій війні 1828-1829 рр. медаллю та польським знаком відзнаки за військову доблесть V ступеня. Упродовж 1843 — 6 червня 1845 рр. жив у Крелевці в будинку свого батька. Портрет Й. Рудзинського був виконаний весною 1845 р., коли Т. Шевченко перебував тут, де й міг познайомитися з родиною Рудзинських.

М. Новицький також атрибутував “Портрет М.П. Соколовського”, виконаний аквареллю (т. VII, № 36). Він встановив особу портретованого за формою офіцера уланського полку та виданням “Месяцослов и общий штат Российской империи на 1841 год”, ч. I.

Ще одна робота під назвою “На лекції з анатомії” (№ 195), що належить до періоду навчання Т. Шевченка в натурному класі Академії мистецтв, атрибутована січнем-липнем 1841 рр. Раніше цей рисунок датувався 1838 р. Підставою нової дати є те, що лекції з анатомії в професора І. Буяльського Т. Шевченко відвідував від січня 1841 р. до 2 травня 1842 р. Точніша дата була встановлена за сюжетом зображеного — остеологію Т. Шевченко вивчав у першій половині 1841 р. Таку атрибуцію було враховано і в ПЗТ: у 12 т. (т. VII).

М. Новицький атрибутував час виконання й іншої, схожої за тематикою роботи Т. Шевченка — “Анатомічний малюнок” (т. VII, № 276), встановивши, що його було виконано в першій половині 1841 р., коли студенти відвідували анатомічні класи. У ПЗТ у 12 т. (т. VII) датування виконання твору розширено — тут він датується 1841-1842 рр.

Крім основних, завершених творів, М. Новицький також атрибутував чимало зарисовок Т. Шевченка. Так, ескіз “Портрет юнака. Біля криниці. Біля ліжка” (№ 287) він датував 1843 р. за аналогією датування з подібним ескізом “Біля криниці” (№ 293). Так само “Портрет юнака. Руки” (№ 288), М. Новицький атрибутував також 1843 р. за подібним ескізом “Портрет юнака. Біля криниці. Біля ліжка”.

М. Новицькому також належить датування етюдю “Рука з чохлам для ківера” (№ 289), зроблена на підставі знання військової форми. До того вона була відома під назвою “Рука, держащая, повидимому, шапку з кистью” (“Каталог музея украинских древностей В.В. Тарновского”, т. II, Чернігів, 1903 р., № 425).

М. Новицький, який добре знав і не раз опрацьовував рукописну збірку “Три літа”, готуючи її твори до друку, дослідив і олівцеві начерки, зроблені рукою Т. Шевченка на сторінках. На думку вченого, їх слід датувати не 1843-1845 рр., а січнем-лютим 1846 р., коли Т. Шевченко після важкої хвороби був у чорній шапочці, у якій і намалював себе. Таким він зображений на рисунках разом з О. Чужбинським, коли перебував на вечорі дворянського зібрання в Чернігові 21 лютого 1846 р. [10, арк. 29-30]. У коментарі до ПЗТ у 10 т., т. VII (№ 312-315)

ці зарисовки так і датуються, але автором атрибуції названо М. Ткаченка. У ПЗТ у 12 т. начерки “Три літа” (№ 180-183) датуються кінцем грудня — початком січня.

Один із небагатьох випадків у дослідженні мистецької спадщини Т. Шевченка, коли М. Новицький названий як автор атрибуції, є коментар до малюнка “Острів Чикита Арал” (№ 44, т. VIII; у ПЗТ у 12 т. т. IX). Зображену на малюнку місцевість і дату М. Новицькому вдалося встановити на підставі “Дневных записок плавания А.И. Бутакова по Аральському морю в 1848-1849 гг.”, де в записах згадується цей острів, на якому були пелікани й лебеді, зображені на малюнку. Акварель датується часом перебування експедиції на острові — 17 травня 1849 р.

За змістом листів О. Бутакова до батьків М. Новицькому вдалось атрибутувати три рисунки із зображенням гри в шахи на палубі шхуни (“На палубі шхуни. Човен з вітрилом. Човен біля берега” (т. VIII, № 132), “На палубі шхуни. Дочка хіоського царя” (т. VIII, № 135; сучасна назва “На палубі шхуни. Донька хіоського гончаря”), “На палубі шхуни” (т. VIII, № 178). У шахи матроси могли грати тільки під час другого плавання по Аральському морю, бо О. Бутаков в листі до батьків від 30 жовтня 1848 р. писав про те, що ще не одержав шахів, а у листі до П. Толмачова від 21 січня 1849 р. згадував, що вже їх отримав. У ПЗТ у 10 т. цю атрибуцію так і не було враховано — тут збереглося датування, яке запропонувала Г. Паламарчук — червень 1848-1849 рр. За останнім виданням ПЗТ: у 12 т. (т. IX) атрибуція М. Новицького була використана.

На підставі датування поезії “Дурні та горді ми люди...”, яку Т. Шевченко написав на Косаралі (1849 р.), М. Новицький встановив час створення начерку “Родинний портрет” (т. VIII, № 63). Цю атрибуцію враховано в ПЗТ у 10 т., але не вказано, що роботу вивчив і дослідив М. Новицький.

М. Новицькому належить також атрибуція рисунка “Куян-суюк” (13-21 вересня 1848 р.; 21-29 серпня 1849 р.) (т. VIII, № 166). Місце, яке змалював Т. Шевченко, вдалося встановити на підставі матеріалів Центрального науково-дослідного

інституту геодезії, аерозйомки і картографії, який повідомив, що Куян-суок — назва східного берега острова Ніколая.

М. Новицький датував 22 вересня — 5 жовтня 1849 р. рисунок “Шхуни біля укріплення Косарал” (т. VIII, № 174). Сюжет малюнка він пов’язав із записом у щоденнику О. Бутакова, що відповідає цьому періоду експедиції. “Утром снялся, взял с собой прапорщика Поспелова для наблюдений и приказав команде шхуны Николай плести из камышей маты для крыш на суда...” (запис від 15 вересня 1849 р.) [12, 53].

У виявленій рецензії (ВР ІЛ НАНУ, бібліотека Ю. Меженка, од. зб. 4112) зберігаються матеріали про один з відомих малюнків Т. Шевченка під назвою “Циган”. М. Новицький датував малюнок липнем-серпнем 1851 р., коли Т. Шевченко брав участь у Каратауській експедиції. Використавши спогади М. Савичева, він вважає, що серед зображених на малюнку осіб є Людвіг Турно і Броніслав Залеський. У ПЗТ у 12 т. малюнок має дещо інше датування (літо 1851 р. — н. п. травня 1852 р.).

У X т. М. Новицький атрибутував етюд, встановивши, що на ньому зображений учень Т. Шевченка Борис Суханов-Подколзін. Особу портретованого вдалося встановити за схожістю з портретом Б. Суханова-Подколзіна та його спогадами, де він писав: “Для изображения казака мне случалось подолгу валяться на диване, свесивши руку и ногу, иногда в очень неудобной и даже мучительной позе” [18, 234].

На окремих малюнках Т. Шевченка поставлені рукою М. Лазаревського номери двох серій — № 116 і № 117. Ці малюнки були продані після смерті Т. Шевченка з аукціону. М. Новицький досліджував групу цих творів і його коментар поданий у ПЗТ у 10 т., т. 10, під номером 130, де йде мова про незнайдені твори Т. Шевченка. Учений встановив, що із серії малюнків під № 117 залишаються невідомими в шевченкознавстві 18 робіт (1, 2, 4, 6, 8, 9, 11, 13, 15, 18, 19, 77, 90, 92, 93, 112, 125, 136) [19, 67].

Серед робіт, які виконав Т. Шевченко і які не знайдені до сьогодні, М. Новицький не піддавав сумніву щодо того, що Т. Шевченку належать твори: “Карикатура на Раїмських офіцерів”, “Портрет О. Макшеева”, “Портрет прапорщика Е. Нудатова”.

Протилежну думку він висловив щодо авторства Т. Шевченка карикатури на міністра освіти Сергія Уварова. На думку М. Новицького, цю інформацію О. Кониського треба сприймати критично.

Праця М. Новицького над мистецькою спадщиною Т. Шевченка тривала порівняно недовго, приблизно впродовж десяти років. Але дослідник-шевченкознавець, який добре знав усю літературну спадщину Т. Шевченка, аргументовано й досконало вивчив його біографію, яку збагатив своїми знахідками — надзвичайно цінними документами різних періодів життя поета, підійшов так само виважено й ретельно до вивчення малярських творів Т. Шевченка. Він мав свій аргументований погляд на принцип їхнього подання у академічному виданні, здійснив атрибуцію майже тридцяти мистецьких творів Т. Шевченка, виконаних у різні періоди життя художника. Крім того, йому належить аналітична рецензія (869 творів), яку М. Новицький підготував на 7-9 томи ПЗТ у 10 т., де висловлено критичні міркування щодо такого авторитетного видання. Однак, як бачимо, атрибуції М. Новицького не завжди були подані за підписом вченого, а окремі з них було враховано вже в новому академічному виданні “Тарас Шевченко. Повне зібрання творів: у 12 т.” (2001-2014).

1. *Новицький Ол.* Тарас Шевченко як маляр / Ол. Новицький. — Львів — М.: НТШ, 1914. — 178 с. 2. *Антонович Д.В.* Шевченко-маляр / Д.В. Антонович; передм. С.А. Гальченка, післям. Т.І. Андрущенко; ред. О. Мошківська; — К.: Україна, 2004. — 272 с. + 32 арк. іл. 3. Дело № 49630 по обвинению Новицкого Михаила Михаловича по ст. 54-11, 54-10 УК УРСР // ЦДАГО. — Т. 1. — Арк. 1-342. 4. *Сарана Ф.* Новицький Михайло Михайлович / Федір Сарана, Олександр Боронь; НАН України; Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка // Шевченківська енциклопедія. У 6 т. Т. 4; [редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін.]. — К.: ТОВ “Рута”, 2013. — С. 773-780. 5. Лист ІМФЕ АН УРСР М. Новицькому від 6 листопада 1952 р. // ЦДАМЛМУ. — Ф. 1.: Архів М.М. Новицького. — Оп. 1. — Од. зб. 385. — Арк. 1. 6. Листи редакції УРЕ, з ІМФЕ АН УРСР М.М. Новицькому з видавничих питань. Машинопис, 13 серпня 1953 р. — 7 червня 1962 р. // ЦДАМЛМУ. — Ф. 1.: Архів М.М. Новицького. — Оп. 1. — Од. зб. 385. — Арк. 2-3. 7. *Новицький М.* Підготовчі матеріали до видання “Живописные и графические работы Тараса Шевченко” // ЦДАМ-

ЛМУ. — Ф. 1: Архів М.М. Новицького. — Оп. 1. — Од. зб. 32. — Арк. 1-162. **8.** Лист М.М. Новицького до М.Т. Рильського від 19 листопада 1952 р. Автограф // ВР ІЛ НАНУ. — Ф. 137: Архів М. Рильського. — Од. зб. 5935. — Арк. 1. **9.** Звіт наукового співробітника М.М. Новицького про подорож до Ленінграда від 18 жовтня 1954 р. // ЦДАМЛМУ. — Ф. 1: Архів М.М. Новицького. — Оп. 1. — Од. зб. 375. — Арк. 12-19. **10.** *Новицкий М.* Замечания на макеты 7, 8, 9 и 10 томов “Полного собрания сочинений Тараса Шевченко” / Мих. Новицкий // Відділ рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАНУ; Бібліотека Юрія Меженка. — Од. зб. 4112. — Арк. 1-83. **11.** *Новицкий М.* Нотатки до теми: “Альбом Т.Г. Шевченка “Живописна Україна”, 1963 р. / *Новицкий М.* // ЦДАМЛМУ. — Ф. 1: Архів М.М. Новицького. — Оп. 1. — Од. зб. 78. — Арк. 14. **12.** *Бутаков А.И.* Дневные записки плавания на шхуне “Константин” для исследования Аральского моря в 1848-1849 гг. / А.И. Бутаков; Академия Наук Узбекской ССР; предисловие Е. К. Бетгер; под ред. члена-кор. АН УзССР Н. Л. Корженевского. — Ташкент: Изд. Академ. Наук УзССР, 1953. — 60 с. **13.** *Макшеев А.* Путешествие по киргизским степям и Туркестанскому краю / А. Макшеев. — СПб.: Военная тип., 1896. — 238 с. **14.** *Касіян В.* Мистецька спадщина Шевченка і нове в її дослідженні / В.І. Касіян; Акад. наук Української РСР; Ін-т л-ри ім. Т.Г. Шевченка // Збірник праць ювілейної десятої наук. шевченк. конф. / [відпов. ред. Є.П. Кирилюк]. — К., 1962. — С. 28-47. **15.** *Шевченко Т.* Повне збір. тв.: у 12 т. Т. 6. Листи. Дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю / Тарас Шевченко; [редкол.: М.Г. Жулинський (голова) та ін.]. — К.: Наук. думка, 2003. — 496 с. **16.** Малюнки Т. Шевченка / Вид. об-ва ім. Т. Г. Шевченка для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высших заведениях г. С.-Петербурга; За артистичним доглядом проф. В.В. Мате. — Вып. 2. — СПб., 1914. — 87 с. **17.** *Суханов-Подколзин Б.* Воспоминание о Т. Г. Шевченко его случайного ученика / Б. Суханов-Подколзин // Киевская старина. — 1885. — Кн. II. — С. 234. **18.** *Шевченко Т.* Повне зібрання творів: у 10 т. Т. 10. Живопис, графіка 1857-1861 / Тарас Шевченко / [редкол.: О. І. Білецький (голова) та ін.]. — К.: Вид-во АН УРСР, 1963. — 305 с. + ХП.

Annotation

Halyna Karpinchuk. The part of Mykhaylo Novytskyi in the investigation works of art of Taras Shevchenko. In this article is relating about the part of M. Novytskyi in the investigation works of art of T. Shevchenko in 1940'-1964'. The materials for the investigation are selected works of the complete works of T. Shevchenko (1939-1964), autographs, scientific works of M. Novytskyi, archival documents. M. Novytskyi ascertained scientific date and identified per-

sonality about thirty works of art of T. Shevchenko ("The portret of M. Lunin", "The portret of Y. Rudzynskyi", drawings "The lecture on anatomy", "Schooner "Kostantin" under repair", "Schooners near strengthening Kosaral", different drafts "Portrait of a young man. Hands", "Hand with case for shako", sketches on pages of manuscript "Three years", etc. He was written commentaries and notes for the complete works of T. Shevchenko.

Key words: portraits, drawings, sketches, attribution, the complete works of Taras Shevchenko.

Анотація

Галина Карпінчук. Вклад Мыхайла Новицкого в исследование художественного наследия Тараса Шевченко (1940-1960). В статье раскрыто вклад М. Новицкого в изучение художественного наследия Т. Шевченко. Установлена его работа над Полным собранием сочинений в 10 т. (1939-1964). Работая над изданием (написание комментариев, рецензии на VII-IX тт.), М. Новицкий атрибутировал около тридцати художественных работ Т. Шевченко, среди которых портреты Н. Лунина, И. Рудзинского, рисунки "На лекции по анатомии", "Шхуна "Костантин" на ремонте", "Шхуны возле укрепления Косарал", зарисовки "Портрет юноши. Руки", "Рука с чехлом для кивера", зарисовки на страницах рукописного собрания сочинений "Три лета" и др.

Ключевые слова: портреты, рисунки, зарисовки, атрибуция, полное собрание сочинений Т. Шевченко.